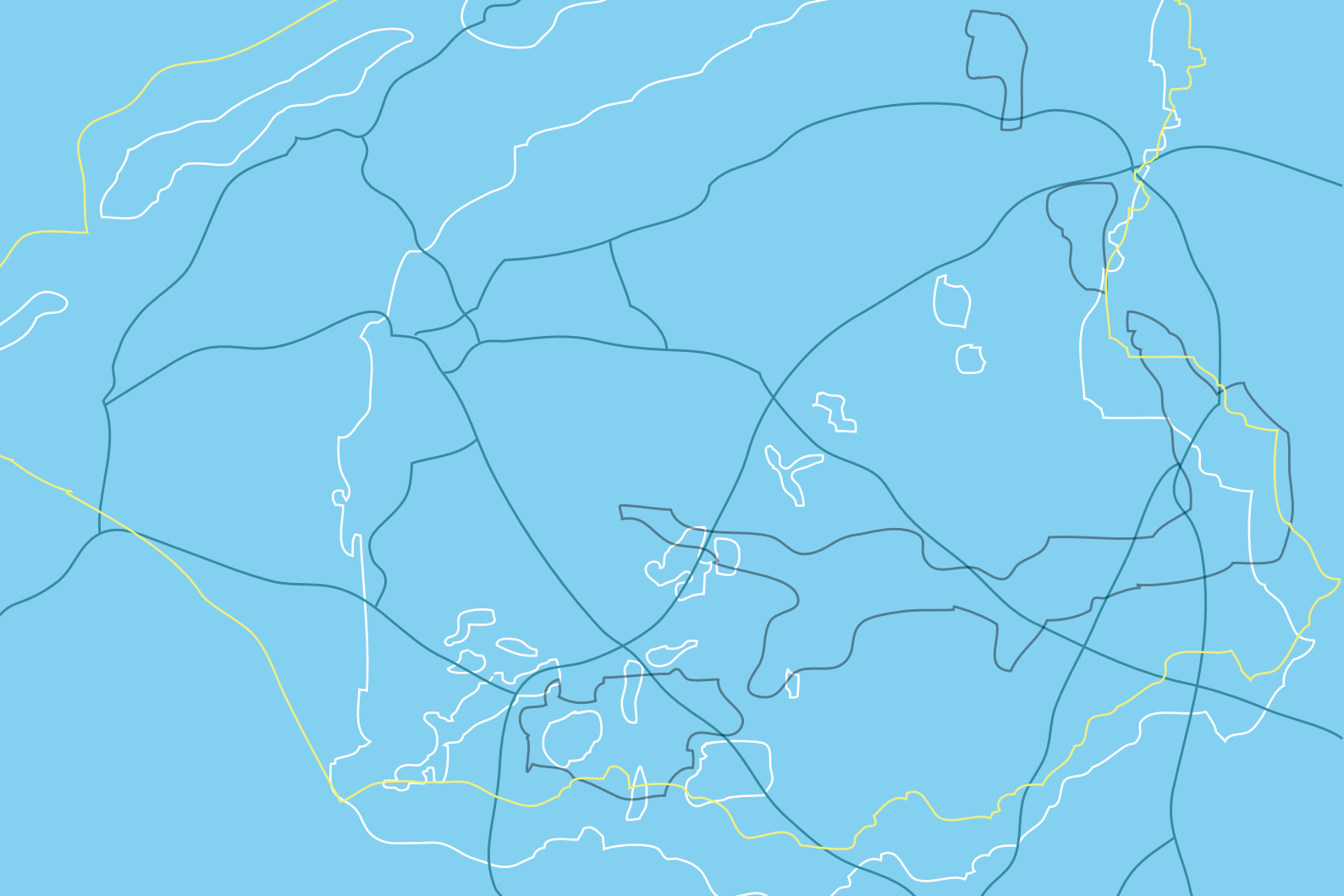

‘Samen leren kijken naar het Friese landschap’

drie jaar Atelier Fryslân, een terugblik en een vooruitblik

‘Samen leren kijken naar het Friese landschap’

'ontwerpen is de kunst van het verbinden...'
(Frits van Dongen)

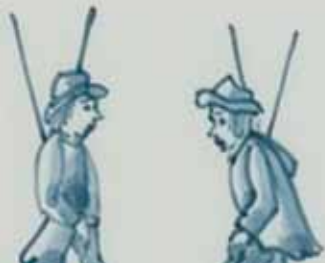
Atelier Fryslân
werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

‘Samen leren kijken naar het Friese landschap’
drie jaar Atelier Fryslân, een terugblik en een vooruitblik

Voorwoord

pagina 6/7

2009/2011 **Terugblik**

pagina 10 t/m 29

Vooruitblik tot oktober 2012

pagina 30 t/m 39

Voorwoord

Bijgaand treft u alweer ons derde boekje in de reeks van Atelier Fryslân aan. De reeks is bedoeld om u in kort bestek verslag te doen van onze werkzaamheden. In boekje 3 wordt vooruit gekeken op de komende periode tot oktober 2012 en teruggekeken op het jaar 2011. Het is ook interessant om iets verder terug in de tijd te kijken en te zien welke adviezen vanaf oktober 2008 daadwerkelijk het verschil hebben gemaakt. Een eerste balans wordt opgemaakt.

Ontwerpen is de kunst van het verbinden. Een uitspraak die de essentie weergeeft van onze werkzaamheden in de afgelopen periode. Hoe kan je samen aan de slag met het nog mooier maken van de provincie Fryslân? Het werkatelier is een treffende werkvorm gebleken om een intensieve samenwerking met betrokkenen aan te gaan, zoals medewerkers van

gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties. De werkateliers van Atelier Fryslân zijn met name gericht op kennisoverdracht en zijn vraaggericht. Aan geïnteresseerde partijen wordt gevraagd een opgave in te brengen om tijdens het werkatelier te behandelen. Gezamenlijk met betrokken ambtenaren en/of andere betrokkenen wordt de case binnen en buiten geanalyseerd, bediscussieerd en worden de kansen in beeld gebracht. Het gaat met name ook om het aanscherpen van de vraag. Immers alleen op een juist gestelde vraag kan een goed antwoord worden gegeven. Zo wordt tijdens het werkatelier op maat kennis gedeeld en advies gegeven. Op basis van de oogst uit het werkatelier brengt het Atelier een klein, concreet advies uit met een aangescherpte vraag en enkele aanbevelingen voor het vervolg. Waarmee men vervolgens zelf aan de slag kan.

De deelnemers aan de werkateliers zijn tot dusverre bijzonder enthousiast. Of zoals een deelnemer het formuleerde aan het einde van de werkatelierdag: “Waardevol om met behulp van andere ogen je eigen blikveld te verruimen”. Alleen al het feit dat ambtenaren met elkaar op de fiets stappen en door de afdelingen heen met elkaar een dag intensief samenwerken is winst. Het samen leren kijken naar de opgave en naar het Friese landschap is uiteindelijk de basis voor de ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit.

Verder zijn we in het afgelopen jaar gestart met de organisatie van de Atelier Podia in samenwerking met stichting ARK Fryslân. Op locatie wordt een actueel onderwerp bij de kop gepakt en met deskundigen besproken en bediscussieerd. Bij elk onderwerp worden ook sprekers van buiten de provincie uitgenodigd om scherp commentaar te kunnen geven en het thema in breder perspectief te zetten.

En natuurlijk blijven we gevraagde én ongevraagde adviezen verstrekken. Een klein ongevraagd advies dat veel aandacht trok was het advies over de ruimtelijke kwaliteit van zonnepanelen in het Friese landschap (‘Sinnestroom’). Voor het komende jaar staat een aantal grote gevraagde adviezen op stapel, waaronder een advies voor de gehele Nederlandse waddenkust (‘Waddenland’). We kijken uit naar het vervolg op onze eerste Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit in Jorwert in 2010. Op 26 september van dit jaar is Westhem aan de rand van de Friese meren het prachtige decor voor wederom een grote oloploop. Kortom volop werk aan de winkel!

Op dit moment is het nog onzeker hoe de situatie na oktober 2012 er uitziet. Vast staat wel dat er blijvende aandacht zal zijn voor het Friese goud, de ruimtelijke kwaliteit van het (stads) landschap, en dat het Atelier daar een belangrijke rol in blijft vervullen.

Leeuwarden, februari 2012

Peter de Ruyter, landschapsarchitect
leider Atelier Fryslân, werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

Atelierteam

Het team van Atelier Fryslân bestaat in 2012 uit 6 personen. Indien nodig wordt de samenwerking gezocht met andere bureaus en partijen.

Het kernteam bestaat uit:

Mark Berger, assistent-ontwerper

Ingrid Elgersma, ateliermanager

Rianca Huisman, communicatieadviseur

Ilse Luijken, communicatiemedewerker

Peter de Ruyter, atelierleider / landschapsarchitect

Abe Veenstra, landschapsarchitect

Atelierraad

Atelier Fryslân wordt ondersteund door een Atelierraad. De raad fungeert als klankbord en stelt samen met de atelierleider het jaarprogramma op. Enkele malen per jaar komt de Atelierraad bij elkaar om de werkzaamheden van het Atelier te bespreken en te spiegelen. Vanuit de onafhankelijke positie van het Atelier is de atelierleider eindverantwoordelijk voor de inhoud van de adviezen en activiteiten.

De Atelierraad wordt gevormd door vertegenwoordigers van de belangrijkste organisaties op het gebied van uitvoering en toetsing van Ruimtelijke Kwaliteit in Fryslân.

Voorzitter: de heer J. Jorritsma, Commissaris van de Koningin in Fryslân
de heer B. Bilker (Vereniging Fryske Gemeenten)
de heer P. van Erkelens (dijkgraaf Wetterskip Fryslân)
de heer A. Timmermans (directeur Hûs en Hiem)
de heer B. Tuinstra (architect TWA-architecten, BNA-Noord)
de heer H. de Vries (directeur It Fryske Gea)

2009/2011 **Terugblik**

ADVIEZEN

- ◀ **Integraal advies waddenland**
Integrale visie op ruimtelijke kwaliteit voor de Nederlandse Waddenkust
- ◀ **Boer en landschap**
Samen werken aan een maatschappelijk gedragen modern boerenbedrijf in een aantrekkelijk landschap
- ◀ **Ruimtelijke kwaliteitsparagraaf gemeentelijke structuurvisie**
Case Heerenveen
- ◀ **Sinnestroom**
De ruimtelijke kwaliteit van zonnestroom in het Friese landschap

ACTIVITEITEN

- ◀ **Werkatelier**
Gemeente Weststellingwerf / centrumplein Wolvega
Gemeente Vlieland / oude schoollocatie de Zeester en schoollocatie Krijtenburg
Wetterskip Fryslân / gemalen in het Friese landschap
- ◀ **Atelier Podium**
Industrieel Erfgoed Fryslân
Fryske tsjerken en de romte om har hinne
- ◀ **Overig**
Lezingen of presentaties tijdens diverse bijeenkomsten

DOORWERKING

- ◀ Watersportkernen en ruimtelijke kwaliteit / het waterfront van Heeg als voorbeeld
Klimaatverandering en ruimtelijke kwaliteit / kansen voor het Friese kustlandschap
Landschapspark Folsigare / versterking van het landschap tussen dorp en stad
Werkend landschap / kansen voor de verbetering van ruimtelijke kwaliteit op en rond bedrijventerreinen in Fryslân

Terugblik, samen aan zet in Fryslân 2011

Horen, zien en voelen: het Friese landschap moet je beleven. De verscheidenheid is uniek; uitgestrekte weilanden, kerken als bakens in de ruimte, gemalen om het water te beheersen, uniek industrieel erfgoed, moderne agrarische bedrijven, duurzame mogelijkheden voor energiewinning, opzichtelijke bedrijventerreinen, ontbrekende dorpspleinen... Allemaal thema's die kenmerkend en actueel zijn voor het Friese land en onderdeel zijn van één of meerdere recente adviezen en/of activiteiten van Atelier Fryslân.

Onder het motto 'samen werken aan de kwaliteit van het Friese landschap' heeft Atelier Fryslân afgelopen jaar het accent gelegd op samenwerking en kennisoverdracht. Naast het uitbrengen van adviezen is doelbewust ingezet op het organiseren van activiteiten die mensen leren 'kijken' naar het Friese landschap. Ambtenaren, bestuurders en andere betrokkenen zouden zich bij elke ruimtelijke opgave moeten afvragen: 'waar komen we vandaan, waar zijn we nu, wat zien we en waar willen we heen, wie willen we zijn?'

Voor de realisatie van die ambitie heeft Atelier Fryslân in 2011 twee nieuwe werkvormen in het leven geroepen: 'Het werkatelier' en 'Het Atelier Podium'. Inmiddels kan worden gesteld dat beide succesvol zijn. Tijdens een werkatelier leert Atelier Fryslân de deelnemers het landschap echt te 'zien' aan de hand van een ruimtelijke opgave uit de eigen omgeving. Deelnemers gaan zelf aan de slag en Atelier Fryslân ondersteunt en adviseert. Het werkatelier kent een vijftal stappen:

1. *Het intakegesprek.* Tijdens een oriënterend gesprek wordt de vraag geformuleerd en de uitgangspunten bepaald voor het werkatelier.
2. *De werkatelierdag.* Aan de hand van een college over Ruimtelijke Kwaliteit wordt 's ochtends kennis gedeeld, waarop de deelnemers 's middags naar buiten gaan. De dag wordt afgesloten met gezamenlijk schetsen op de opgave.
3. *De terugkommiddag.* De eerste uitgewerkte schetsen worden in de vorm van een conceptadvies met de aanvrager besproken en aangescherpt.
4. *De bestuurlijke voorbespreking (indien nodig).* Informeren van het bestuur over resultaat en proces.
5. *De openbare presentatie.* Oplevering en presentatie van het resultaat.

Het eindresultaat is een nieuw inzicht in een bestaande opgave. De uiteindelijke vertaalslag naar uitwerking maakt Atelier Fryslân in een klein advies op maat. Vervolgens moet de aanvrager van het werkatelier zelf aan de slag met het vervolg. Opvallend is dat bij zowel het werkatelier voor de gemeente Weststellingwerf (centrum Wolvega), als bij het werkatelier voor het Wetterskip (gemalen) het vervolg voortvarend is opgepakt. Het centrumplein van Wolvega wordt dit voorjaar geopend, terwijl de dijkgraaf heeft aangegeven liever nog vandaag dan morgen met de aanbevelingen aan het werk te gaan.

Een open podium voor debat en gesprek met vakgenoten en vertegenwoordigers van gemeenten, adviesbureaus en maatschappelijke organisaties, dat is het Atelier Podium. Inspirende sprekers en geïnteresseerde deelnemers van binnen en buiten de provincie deelden in 2011 hun kennis. In mei over het thema industrieel erfgoed en in november over de Friese kerken in hun omgeving ('Fryske tsjerken en de romte om har hinne'). Mede door de aansprekende onderwerpen werden de bijeenkomsten goed bezocht en de maatschappelijke discussie aangewakkerd.

Zowel bij het werkatelier voor Wetterskip Fryslân, als bij het Atelier Podium 'Fryske Tsjerken' is gekozen voor een hinkstap-sprong benadering om 'handen en voeten' te geven aan het begrip ruimtelijke kwaliteit. Die benadering gaat uit van drie schaalniveaus (1) het object, (2) het direct omliggende terrein en (3) het landschap. Op elk schaalniveau zijn ontwerpspraken noodzakelijk in onderling verband met de andere schaalniveaus. Een verfrissende kijk die voor veel mensen een nieuw inzicht opleverde.

Uiteraard is Atelier Fryslân in 2011 ook aan de slag geweest met een aantal spraakmakende adviezen, zowel gevraagd als ongevraagd. Een uitwerking van alle adviezen en activiteiten uit 2011 vindt u op de volgende bladzijden. Daarbij is ook aandacht voor de doorwerking van adviezen die Atelier Fryslân in de afgelopen drie jaar heeft uitgebracht.

De Foarwei in Kollumerzwaag fietsvriendelijker

Opnieuw wordt de Foarwei in Kollumerzwaag onderhanden genomen. Slechts een paar jaar geleden werd de doorgaande weg

Friesland de mooiste provincie?

Friesland de mooiste provincie? Voor ons wel, maar niet om de redenen zoals die in het onderzoek van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap naar voren komen.

eniging Nederlands Cultuurlandschap (VNC) zijn alle provincies langs een meetlat gelegd. De gehanteerde criteria zijn echter arbitrair. Wanneer is een landschap mooi? Als we de onderzoekers moeten geloven vooral wanneer er sprake is van

'Haak' mag niet tot verrommeling leiden

De rommel zit voorin bij de skyline van Leeuwarder

"Stop op nieuwe bedrijventerreinen duurzaam Friesland"

ongelukken gebeurd, vertelt Klaas Boersma van de afdeling Openbare Werken van Kollumerland. „Het is meer dat de fietsers een onveilig gevoel hebben.”

Gemalen moeten geschiedenis vertellen

Friesland moet stoppen met de uitgifte van nieuwe bedrijventerreinen. In plaats

aanname schil om de plaatsen heen. Wat zie je eigenlijk van Drachten vanaf de snelweg? Gehidewallen, veel saale bedrijfpanden en bill

levert de uitgifte van nieuwe terreinen tegenwoordig ook bijna niets meer op", zegt De Ruyter. "Met investeren in bestaande gebieden ga je boven-

Plan 200 megamolens in Friesland

Investing van circa €1 miljard

Fryslân vreest rijksdwang bij windturbines

Ministerie van VROM verliest geduld met regio

Peter de Ruyter van Atelier Fryslân:

Atelier Fryslân, aan de al even er Friese hoofdstad machine op het (Binnen heerst di nemmakers, drie en communicati is net afgelopen met Peter de Ru Bureau Alle Hos het Atelier. De R der was hij supe Zuiderburen in L bezig met de A7

Provincie, keer de verrommeling

De rijksoverheid zet de ruimtelijke ordening in de uitverkoop. De kwaliteit van de ruimte wordt gezien als een luxe product; je geeft het aandacht in tijden van welvaart en voorspoed, maar schrapt het in economisch zware tijden. Die denk

toegankelijk gen aan de v Het Friese melt. Vooral nen vallen v open landschap van inr aan de kwalichap en aa

Provincie moet keuzes maken over landschap

Een mooi gebouw hoeft niet duurder te zijn dan een lelijk

Opinie

Peter de Ruyter en Abe Veenstra

Met name de bedrijventerreinen van len uit de toon in het open Fries landschap. Is er een manier van ir richting te vinden die enerzijds rech doet aan de kwaliteiten van het Fries

Samen tegen de verrommeling

Bouwgrond voor bedrijven wordt duurder en schaarser gemaakt. Gemeenten en provincie willen zo verrommeling een halt toeroepen.

Fryske Tsjerken zou anderen erbij moeten betrekken

Als de omgeving van een kerk verloedert, heb je ook niks aan een prachtig gerestaureerde kerk

Baten en kosten oer hiele provin ferrekkenje

beheerders v zijn honder vstijg beheer Overigens ken in be bezig met restauratie C cobiparochie verscheidende kwamen. De

'Friesland heeft niet goed opgelet'

van de provincie

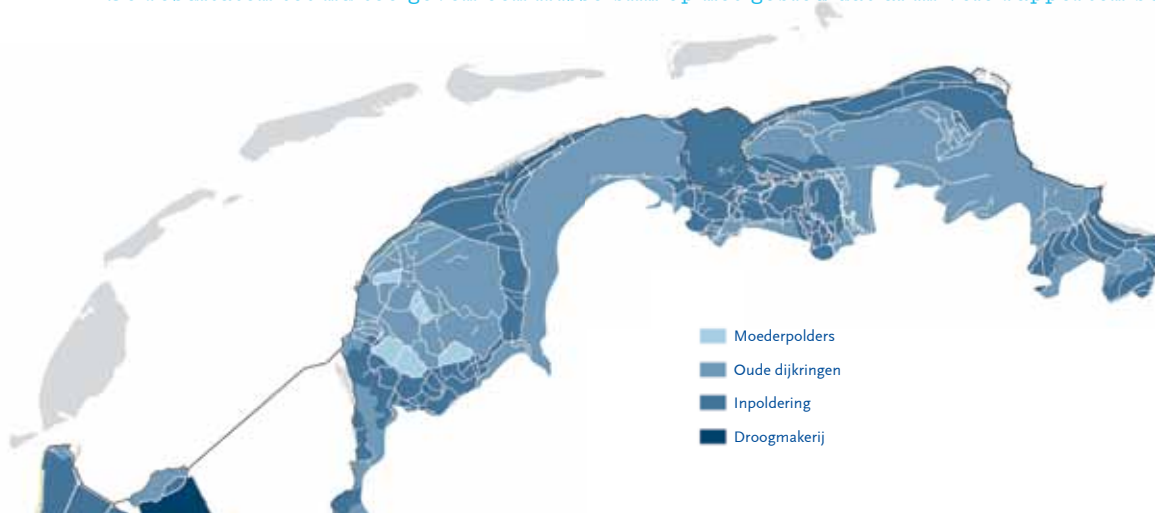
LEEUWARDEN – Friesland moet stoppen op de plaatsen van windturbines. Volgens de provincie is het aantal molens in de provincie. De kosten voor deze molentouren, en het slopen van de oude, verrijzen een investering van circa €1 miljard.

STAND VAN ZAKEN

Het proces om te komen tot een integraal advies voor de Nederlandse Waddenkust is in volle gang. Belangrijke vraag is hoe om te gaan met de veranderingen en de dynamiek enerzijds en de landschappelijke kwaliteit van het prachtige gebied anderzijds. De veronderstelde dynamiek bestaat bijvoorbeeld uit de klimaatverandering, de (teruglopende) leefbaarheid door krimp, de status van Werelderfgoed voor de Waddenzee, veranderingen in de landbouw en andere vormen van energiewinning. Voor dit advies kijkt Atelier Fryslân over de provinciegrenzen.

De verkennde fase is afgerond, met als inspirerend resultaat de Waddenatlas 'Verstild getij'. De atlas geeft een gedeelde oriëntatie voor de verdere uitwerking. Ook zijn het afgelopen half jaar vier regiosessies georganiseerd in de Kop van Noord-Holland, Noordwest Fryslân, Noordoost Fryslân en Groningen om samen met betrokkenen van gedachten te wisselen over de kansen en mogelijkheden voor de Waddenkust. De deeluitwerkingen van het advies, die uiteindelijk weer de totale visie zullen voeden, worden voorjaar 2012 afgerond.

'De resultaten tot nu toe geven een frisse blik op het gebied dat al in vele rapporten behandeld is.'

VERWACHTE OPLEVERING mei 2012 / **GEVRAAGD ADVIES** / EXTERN BUREAU Nij sicht**STAND VAN ZAKEN**

In november 2011 is Atelier Fryslân gestart met de uitwerking van het advies 'Boer en Landschap'. Samen met een aantal betrokken boeren uit het gebied rondom Oldeberkoop in Zuidoost Fryslân is het Atelier aan een zoektocht begonnen om vorm te geven aan een maatschappelijk gedragen modern boerenbedrijf. Aanleiding voor het advies zijn de verwachte veranderingen in de landbouw door het nieuwe Europese gemeenschappelijk landbouwbeleid (glb). De agrarische sector

is in de provincie Fryslân een belangrijke en beeldbepalende partij. Zo'n 80% van het landelijk gebied is in eigendom en/of beheer van agrariërs. Nieuwe vormen van collectiviteit voor de boerenbedrijven moeten leiden tot economische voordelen en wellicht een landschap met grotere ruimtelijke kwaliteit. De zoektocht naar mogelijkheden is van 'onderop'. In 2012 is het Atelier gestart met keukentafelgesprekken met de boeren.

'Ruimtelijke kwaliteit gaat niet over mooi of lelijk, maar over het kunnen beleven van de plek en kunnen

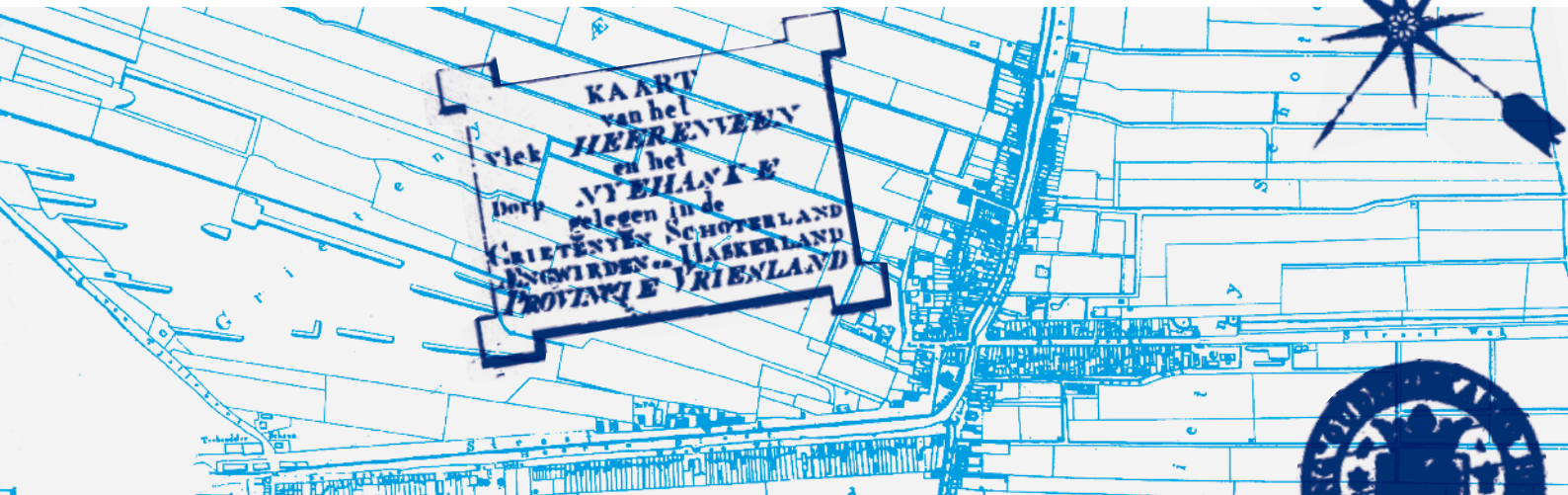

STAND VAN ZAKEN

Ruimtelijke kwaliteit behoort een vaste plek te hebben bij het realiseren van ruimtelijk beleid. Die gedachte pleit voor het borgen van ruimtelijke kwaliteit in de gemeentelijke en provinciale plannen. Maar op welke manier? Atelier Fryslân is op aanvraag van Hûs en Hiem en de VFG (Vereniging Friese Gemeenten) op zoek gegaan naar een methodiek. Aan de hand van een concrete case voor de gemeente Heerenveen is aan deze complexe vraag gewerkt en getracht een aantal

generieke stappen en criteria te onderscheiden. De voorbeelduitwerking en het stappenplan moeten een bijdrage leveren aan goed opdrachtgeverschap in de provincie Fryslân. Essentieel in dat proces is een goed gestelde vraag, want alleen daar kan een kwalitatief scherp antwoord op worden gegeven. Het advies 'Ruimtelijke kwaliteit in structuurvisies' wordt begin 2012 opgeleverd.

lezen en herkennen wat de functie van de plek is.'

oktober 2011 / ONGEVRAAGD ADVIES

STAND VAN ZAKEN

In het advies Sinnestroom stelt Atelier Fryslân dat zonnepanelen op daken van industrieterreinen en op ligboxstallen de beste optie is als het gaat om ruimtelijke kwaliteit én het opwekken van zonnestroom. Atelier Fryslân heeft in het advies drie vormen van zonnestroom verkend, namelijk zonnedijken, zonneweides en zonnedaken. Er is gekeken naar het beeld, het beheer en het ruimtelijk gebruik. Bij zowel zonnedijken als zonneweides is het Atelier tot de conclusie gekomen, dat ze het landschap zodanig aantasten dat deze vormen niet

wenselijk zijn. Zonnepanelen kunnen daarentegen juist prima op bestaande bedrijventerreindaken of ligboxstallen geplaatst worden. Op die manier is in de gebouwde omgeving ruim 725 MW haalbaar. Het imago van grote stallen en bedrijventerreinen kan hierdoor verbeteren. Tot slot bieden zonnepanelen op gebouwen meer flexibiliteit in de mate van toepassing en het oppervlakte, en kan er adequater worden gereageerd op technische ontwikkelingen.

18

‘Goede balans tussen onafhankelijkheid en afstemming: Advies is wel degelijk onafhankelijk, maar wel afgestemd op de

De provincie Fryslân heeft hoge energieambities. Zonnestroom is daar een onderdeel van: 50 MW zonnestroom in 2015. Tot nu toe is er echter relatief weinig aandacht voor de ruimtelijke implicaties van een grootschalige toepassing. Er is bijvoorbeeld geen wettelijke regelgeving en geen welstandsbeleid.

Gedeputeerde Konst heeft het advies op 12 oktober 2011, met veel enthousiasme in ontvangst genomen. Het advies is voor hem aanleiding om de ambitie voor de lange termijn bij te stellen van 50 MW naar 700 MW.

ontwikkelingen binnen het provinciehuis'

19

Dakvlak volledig beled met zonnepanelen waardoor eenheid is gecreerd (Hindeloopen)

Bedrijventerreinen met mogelijkheid voor toepassing van zonnepanelen

..... Het werkatelier is de activiteit bij uitstek om samen met de mensen die dagelijks werken aan ruimtelijke opgaven eens echt te kijken naar het Friese landschap. Aan de hand van een concrete opgave aan de slag met ruimtelijke kwaliteit. De vraag van de gemeente of maatschappelijke organisatie wordt geanalyseerd en bediscussieerd. Atelier Fryslân brengt kansen in beeld en deelt kennis op maat. Deelnemers worden daarbij gestimuleerd om het landschap echt te 'zien'. Een

benadering die vaak leidt tot andere inzichten en nieuw perspectief. Een korte doorlooptijd, intensieve samenwerking en werken aan een passende en concrete opgave zijn de sleutelwoorden voor deze succesvolle werkwijze. De uitkomst van het werkatelier verwerkt Atelier Fryslân in een klein concreet advies met enkele aanbevelingen voor toekomst. Atelier Fryslân heeft in 2011 drie werkateliers uitgevoerd.

Op 17 mei was de officiële oplevering van het eerste werk- atelier van Atelier Fryslân aan burgemeester Van Klaveren van de gemeente Weststellingwerf. Het onderwerp was de her- inrichting van het centrumplein in Wolvega met als doel de verblijfskwaliteit van het plein te verbeteren. Ambtenaren van de gemeente hebben samen met de landschapsarchitec- ten van Atelier Fryslân invulling gegeven aan deze concrete opgave. Het uitgewerkte plan is een autoluw terrassenplein met een lommerrijk karakter. Het terrasgedeelte is deels

opgehoogd, waardoor het plein waterpas ligt. Dit benadrukt het natuurlijke hoogteverschil van Wolvega, dat zijn oor- sprong vindt in de overgang van zand- naar veengrond. Het uiteindelijke advies was geen definitief ontwerp, maar een inspirerende basis voor verdere uitwerking. Het college van B&W en de aangrenzende ondernemers en bewoners waren zo enthousiast, dat het resultaat van het werkatelier inmiddels in grote lijnen wordt uitgevoerd.

‘Waardevol, om met behulp van andere ogen je eigen blikveld te verruimen.’

september 2011 / ACTIVITEIT

In september 2011 heeft Atelier Fryslân samen met de gemeente Vlieland nagedacht over de ruimtelijke inrichting van de scholenlocaties op het eiland. De nieuwe brede school op de locatie van het VMBO en de achterblijvende locatie van de basisschool. Op welke manier kunnen de grote landschappelijke kwaliteiten van het karakteristieke eiland bijdragen aan een zorgvuldige stedenbouwkundige invulling? Het gebied is uitgebreid door het atelier team verkend en in kaart gebracht.

Ruimtelijke kwaliteit is een integraal begrip. Deze benadering leert dat verder moet worden gekeken dan alleen de bouwopgave. Het gaat ook om het verhaal van het eiland (geschiedenis, materiaalgebruik) en om het creëren van ontmoetingen tussen de gebruikers van de brede school en de eilanders (gemeenschappelijke en flexibele binnen- en buitenruimten). Binnenkort wordt het resultaat overhandigd aan burgemeester Yorick Haan en wethouder Tom van Mourik.

oktober 2011 / ACTIVITEIT

Gemalen zijn van oudsher een kenmerkend onderdeel van het Friese landschap. Ze vertellen over de strijd tegen het water. Een strijd die vandaag de dag nog steeds actueel is. Op verzoek van Wetterskip Fryslân stonden deze opvallende elementen in het Friese land centraal tijdens het werkatelier in oktober 2011. Wat betekent ruimtelijke kwaliteit voor de gemalen? Voor een antwoord op die vraag zijn diverse gemalen ter plekke bekeken. Atelier Fryslân heeft ervoor gekozen om

deze opgave op drie schaalniveaus te analyseren: het gebouw, het terrein en het landschap. Die benadering biedt handvatten voor de landschappelijke inpassing van deze essentiële elementen in het Friese landschap. Nog voor de oplevering van het resultaat is Wetterskip Fryslân al aan de slag gegaan met de input van het werkatelier. Dijkgraaf de heer Van Erkelens en drie leden van het Dagelijks Bestuur van het Wetterskip hebben het advies op 31 januari 2012 in ontvangst genomen.

automatisch tot hogere kosten leidt, bleek toen we alternatieven gingen bedenken voor de dure hekken bij het gemaal.’

23

..... Het Atelier Podium is een open podium waar inspirerende sprekers en geïnteresseerde deelnemers elkaar ontmoeten om in gesprek te gaan en te discussiëren over ruimtelijke en stedelijke/landschappelijke vraagstukken. In 2011 heeft Atelier Fryslân samen met ARK Fryslân twee keer een Atelier Podium georganiseerd.

mei 2011 / **ACTIVITEIT**

..... Een onderwerp dat direct tot de verbeelding sprak door de locatie: de voormalige Douwe Egberts Fabriek in Joure. Na een rondleiding door het gebouw konden de deelnemers luisteren naar drie inspirerende sprekers. Al snel bleek de urgentie en tegelijkertijd de kansrijke mogelijkheden voor dit onderwerp.

..... **SPREKERS**

..... Peter de Ruyter, Atelier Fryslân
..... Anno van der Broek, Stichting DBF
..... Bert Dirrix, Ontwerpbureau Diederendirrix

24 **Het atelierpodium was om diverse redenen nuttig: de aandacht bij de media over de dreiging van het verder verdwijnen**

... Een volle kerk in Boer was het decor voor het gesprek over de buitenruimte van de kerk. Vanuit een hink-stap-sprong gedachte werd de samenhang tussen kerk en kerkhof, dorp en landschap geschetst. De teneur van de avond was duidelijk; kerkgebouwen worden waar mogelijk in volle glorie gerestaureerd, maar de buitenruimte wordt vaak vergeten. Een gemiste kans. Juist de samenhang tussen binnen en buiten geeft aan kerken veelal kwaliteit.

SPREKERS

Abe Veenstra, Atelier Fryslân
Peter Breukink, Stichting Oude Groninger Kerken
Peter Karstkarel, architectuurhistoricus

BIJDRAGE

Ivan Pakan, film: 'Verbeelding van goede en slechte voorbeelden van de kerk en haar buitenruimte'

van industrieel erfgoed in Friesland en nieuwe contacten die hebben geleid tot een notitie met projectvoorstel.

Atelier Fryslân verzorgt met regelmaat lezingen of presentaties tijdens diverse bijeenkomsten. Een aantal voorbeelden:

April 2011: Het Genootschap Architectura et Amicitia (A et A); lezing over het Friese Landschap en de rol van Atelier Fryslân (Leeuwarden)

Mei 2011: Vormlab Fryslân, ruimte en landschap; inspiratiedag voor Friese vormgevers over het sterker maken en markeren van de waarde van het landschap (Hemelum)

Juni 2011: Waddenacademie symposium 'Op 'n diek'; presentatie over de kansen voor waddentoerisme langs de vastelandskust (Groningen)

September 2011: Startbijeenkomst Groene Golfengte, bijdrage over de toekomst van Nationale Landschappen (Kootwijk)

September 2011: Publieksevenement Anita Andriesenprijs, over succesvolle projecten en uitdagende opgaven rondom ruimtelijke kwaliteit in Fryslân (Burdaard)

Oktober 2011: Hogeschool Utrecht; lezing over ruimtelijke kwaliteit in de Friese situatie (Utrecht)

OPGELEVERD september 2009 / DOORWERKING GEVRAAGD ADVIES

Interessant is om tussentijds eens te kijken wat de doorwerking van enkele van onze adviezen tot nu toe is geweest. In september 2012 zal een definitieve tussenbalans worden opgemaakt met direct betrokkenen aan de hand van alle adviezen.

Het advies Watersportkernen en Ruimtelijke Kwaliteit heeft van begin af aan (na de bijeenkomst in het dorps huis van Heeg met ruim 200 bewoners, oktober 2009) veel draagvlak gekend. De provincie heeft het advies integraal overgenomen en onderdeel gemaakt van het beleid voor de overige watersportkernen (Friese Merenproject) in Fryslân. In een speciale werkmap zijn de bouwstenen uit ons advies vertaald en aangevuld met bouwstenen op het gebied van duurzaamheid.

van externe partijen.' 'De bouwstenen zijn ontzettend waardevol, nog steeds!'

27

OPGELEVERD oktober 2009 / DOORWERKING GEVRAAGD ADVIES

... Het advies Klimaatverandering en Ruimtelijke Kwaliteit is een belangrijke aanleiding voor het advies “Waddenland”. Daarnaast is de case IJsselmeerkust verder uitgewerkt in de vorm van een proefophoging voor de IJsselmeerkust door provincie, Wetterskip en It Fryske Gea als pilot “Building with nature” (begeleiding bureau Ecoshape). Voor de kust van Workum, Oudemirdum en Hindeloopen zijn proefsuppleties van start gegaan die uitgebreid worden gemonitord.

OPGELEVERD januari 2010 / DOORWERKING GEVRAAGD ADVIES

... Tijdens een excursie van ARK Fryslân in oktober 2011 naar Fols-gare heeft het Atelier zijn zorg geuit in aanwezigheid van burgemeester Hayo Apotheker. Reden is de mogelijke ontwikkeling van bedrijventerrein de Hemmen 3 aan de rand van Sneek. Door de oversteek van rijksweg A7 met het nieuwe bedrijventerrein ontstaat een visuele barrière richting het Nationaal Landschap Zuidwest Friesland. Zoals in het advies beschreven, is deze ontwikkeling niet wenselijk. Het advies Landschapspark Fols-gare is onderdeel van de huidige discussie binnen de gemeenteraad van de nieuwe gemeente Súdwest Fryslân.

‘gezaghebbend, trendsettend en appellerend’

OPGELEVERD **september 2010** / **DOORWERKING ONGEVRAAGD ADVIES**

... Het advies Werkend Landschap is van onze website meer dan 800x gedownload en daarmee het best bekeken advies tot dusverre. Het onderwerp 'bedrijventerreinen en ruimtelijke kwaliteit' is onverminderd actueel. Mede aan de hand van ons advies heeft het huidige college van Geputeerde Staten haar beleid op dit punt in het nieuwe collegeprogramma aange-

schert: 'Ook in het licht van onze zorg om de kwaliteit van de Friese ruimte zullen wij investeren in het herstructureren en verduurzamen van bedrijventerreinen om deze zo een kwaliteitsimpuls te geven. Die investeringen koppelen we aan maatregelen om overbodige nieuwe aanleg te voorkomen...' (Nije enerzjy foar Fryslân, coalitieakkoord 2011-2015).

'...het heeft geleid tot een concreet resultaat, wat op een aantal aanpassingen na volledig wordt uitgevoerd'

29

Vooruitblik tot oktober 2012

ACTIVITEITEN

- ◀ Werkatelier
- ◀ Atelier Podium
- ◀ Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit
- ◀ 1000x mooi Fryslân

ADVIEZEN

- ◀ **Integraal advies waddenland**
Integrale visie op ruimtelijke kwaliteit voor de Nederlandse Waddenkust
- ◀ **Boer en landschap**
Samen werken aan een maatschappelijk gedragen modern boerenbedrijf in een aantrekkelijk landschap

EN VERDER NOG

- ◀ Tussentijdse evaluatie Streekplan Fryslân
 - ◀ Media
-

Kale Haak, ingepakte stad

Zonnepanelen: mooi idee, regels lastig

VERVOLG VAN DE VOORSPIEGEL

LEEUWARDEN – De provincie is enthousiast over het plan om ligboxaldaken vol te zetten met zonnepanelen. Maar landelijke regels staan in de weg.

Dat zei gedeputeerde Haans Konst vanmorgen bij de presentatie van

van ligboxstallen en gebouwen op bedrijventerreinen zich prima lenen voor plaatsing van zonnepanelen.

Het is het mooiste als de cellen het complete dak bedekken en niet slechts een deel. Ze passen dan goed in de omgeving, staat in het advies.

De opbrengst is het hoogst bij

Atelier Fryslân is geen voorstander van zonnecellen op walleterkeringen als de waddendijk. „De groene dijken zijn een kernwaarde van het Friese landschap en vertellen het verhaal van de Friese ontstaansgeschiedenis en de strijd tegen het water. Zij vormen veelal de groene grens tussen land en lucht.“

met de kassenbouw. Het groene karakter van het landelijk gebied verandert ingrijpend, eventueel het beeld van de horizon en het gevoel van ruimte.“

De denkers pletten ervoor om een plek in Friesland te bestemmen tot zonnecellen. Ze denken daarbij aan afvalstort De Wierde bij Oudehaske. De bukt kan wor-

gelgeving verstoren, onder andere wekte stroom leveren.

Verder zijn niet verplicht men, zoals in het geval is. Konst belooft in Den Haag

Gemalen moeten toegankelijker worden

schappelijke blijken van dit kustverleden moeten worden

Te veel nadelen aan proef kustophoging

LEEUWARDEN – Het project voor kustophoging bij IJdoornloos kan alweer de komende jaren van start gaan. De kustverdediging moet worden vernieuwd.

De kust op de oostzijde van IJdoornloos moet worden verhoogd. Dit kan door de aanleg van dijken en duinen.

De kust op de oostzijde van IJdoornloos moet worden verhoogd. Dit kan door de aanleg van dijken en duinen.

De kust op de oostzijde van IJdoornloos moet worden verhoogd. Dit kan door de aanleg van dijken en duinen.

De kust op de oostzijde van IJdoornloos moet worden verhoogd. Dit kan door de aanleg van dijken en duinen.

Advies over N359: horizontaal kijken

De midlifecrisis nadert voor de weg Leeuwarden-Lemmer

‘Zonnepanelen op megastallen’

Wybe Fraanje

Leeuwarden - „De N359 is met veertig, vijftig jaar een jonge weg in wegejaren, maar in mensenjaren is de midlifecrisis op komst.“

Atelier Fryslân: liever geen zonnepanelen op dijken

LEEUWARDEN – Daken van ligboxstallen en gebouwen op be-

Geen eilandjes voor kust van Hindeloopen

- 'Zachte zandmotor' geeft meer kans op blauwalg en ophoping van slib

Twijfels over plan bij Joure

HASKERHORNE - De gemeente Skarsterlân en provincie Fryslân zetten vraagtekens bij de financiële haalbaarheid van het landschapspark Joure.

Skarsterlân introduceert de unieke 'Joutonde'

JOURS – Geen rotonde, geen ovatonde, maar een Joutonde als entree naar Joure.

smelten tot één ovaal geheel; de Joutonde. „Het is een hele unieke vorm voor een rotonde“, legt woordvoerder Jan van der Veer

ligstallen of andere bedrijven worden geplaatst. Dat is de conclusie van Atelier Fryslân, dat vandaag het

Zorgen om volbouwen van Joure-Zuid

JOURS – De vereniging Moai Skarsterlân maakt zich zorgen om de plannen voor de ontwikkeling van Joure-Zuid door de gemeente Skarsterlân.

Sinnepanielen op dak grutte nije stâlen

Romtlike kwaliteit net te smel opfetsje

„It soe skande wêze om neat te dwaan mei dy ûnbidich grutte dakken. Boppedat past it oewekken fan sinne-energie tige goed by in feehâlderij dy't yn de biele katen darsum

VERVOLG VAN DE VOORSPIEGEL

JOURS – Weids, ruimtelijk en d zonder geluidsschermen.

Dat staat in de visie van de gemeente Skarsterlân, de provincie Fryslân en Rijkswaterstaat om de nieuwe wegenstructuur rondom Joure.

Friese adviesclub over ruimtegebruik moet zich bewijzen

Vooruitblik, het jaarprogramma tot oktober 2012

Tot oktober 2012 blijft het accent liggen op 'Samen leren kijken naar het Friese landschap'. Ambtenaren, bestuurders en inwoners stimuleren om hun omgeving te leren 'lezen' en om ruimtelijke kwaliteit in hun dagelijkse werkzaamheden te vervlechten. Om dat te bewerkstelligen worden de kleinere adviesaanvragen in de vorm van een werkatelier gegoten. Inmiddels zijn er voor 2012 twee werkateliers ingepland. Daarnaast is Atelier Fryslân in 2012 ook nog volop aan de slag met de grotere adviesaanvragen die doorlopen vanuit 2011. Zoals 'Integraal Advies Waddenland' en 'Boer en Landschap'.

Naast het realiseren van gedegen en prikkelende adviezen en inspirerende activiteiten houdt Atelier Fryslân altijd ruimte en tijd beschikbaar om ongevraagde adviezen te kunnen geven over 'trending topics'. Op die manier wil het Atelier de overheden, het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties scherp houden op de kansen en mogelijkheden voor de ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit in het Friese landschap.

2012 / ACTIVITEIT

Voor 2012 zijn weer twee werkateliers ingepland. De opgaven zijn divers, maar de aanpak blijft gelijk: op zoek naar de juiste vraag, de omgeving leren lezen en samen aan de slag.

- januari 2012 / GEMEENTE SMALLINGERLAND / Drachten-west
- maart 2012 / IT FRYSKE GEA / Otterlandschap

2012 / ACTIVITEIT

Natuur staat centraal tijdens het derde Atelier Podium op dinsdag 3 april 2012. Want wat is natuur nog in dit land? Filosoof Bas Haring, schrijver van het boek 'Plastic Panda's', spreekt over zijn zoektocht naar de waarde van de natuur. Andere spreker is Henk de Vries van It Fryske Gea.

34 'Terugkijkend herinner ik mij het werkatelier als een hele leuke inspirerende dag.' 'Het Atelier heeft de belangrijkste

Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit

september 2012 / ACTIVITEIT

Op 26 september 2012 vindt de volgende Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit plaats. Het markeert vier jaar Atelier Fryslân, waarbij de balans wordt opgemaakt. Atelier Fryslân maakt zich die dag nogmaals sterk om ruimtelijke kwaliteit onderdeel te laten zijn van het dagelijks handelen. Aan de hand van voorbeelden uit het verleden toont het Atelier dat samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit loont, geen luxe is, niet duurder hoeft

te zijn en een meerwaarde oplevert voor het Friese landschap. Samen het landschap beleven door echt naar het landschap te kijken én te luisteren. Nynke Laverman brengt die dag een speciaal voor ons geschreven lied over de schoonheid van het Friese landschap ten gehore. Het belooft een bijzondere dag te worden.

spelers een spiegel voorgehouden op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, precies zoals bij de start de bedoeling was.'

1000x mooi Fryslân

2012 / **ACTIVITEIT** / EXTERN BUREAU Else Boekema (Harlingseboys) en Arjan Karszen (Bureau Arjan Karszen)

De afgelopen vier jaar heeft Atelier Fryslân krachtige adviezen, leerzame activiteiten en interessante bijeenkomsten georganiseerd. Allemaal met één doel: het Friese landschap omarmen en het unieke karakter leren waarderen, behouden en versterken. Die gedachte wil Atelier Fryslân doorgeven en daarom ontwikkelt het Atelier '1000x mooi Fryslân'. 1000x mooi Fryslân is zowel een layar applicatie*, als een fraaie

ansichtkaartenbox. Daarin is ruimte voor alle plekken met een verhaal in Fryslân; die van het Atelier maar ook die van u. En niet alleen die uit het heden, maar ook bijzondere locaties uit het verleden én plannen voor de toekomst. 1000x mooi Fryslân wordt op de Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit in september 2012 gelanceerd.

*Een layar applicatie levert gerichte informatie op de mobiele telefoon over wat er in de directe omgeving te doen of te zien is.

'Het onderwerp ruimtelijke kwaliteit (in al zijn facetten) heeft de aandacht gekregen zoals in het streekplan bedoeld.'

1000 X
MOOI
FRYSLÂN

VERWACHTE OPLEVERING juli 2012 / GEVRAAGD ADVIES / AANVRAGER Regionaal College Waddengebied (RCW) /
EXTERN BUREAU bureau B+B, buro Harro en bureau Bosch & Slabbers (deeluitwerkingen)

De Nederlandse Waddenkust is onderdeel van drie verschillende provincies. Om invulling te geven aan een integrale gebiedsgerichte benadering worden in 2012 voor Fryslân, Noord-Holland en Groningen cases uitgewerkt. De waddenatlas ‘Verstild getij’ en de regioessies in 2011 hebben hiervoor twee verfrissende invalshoeken geboden, namelijk ‘voedselkust’ en ‘cultuurkust’. Aan de hand van deze thema’s maakt

Atelier Fryslân concreet op welke manier er in het landschap kan worden omgegaan met de ruimtelijke ontwikkelingen. Atelier Fryslân heeft hiervoor de samenwerking gezocht met drie externe bureaus. De deeluitwerkingen voeden de visie op de Waddenkust in zijn totaliteit. Het integrale advies Waddeland is naar verwachting in juli 2012 afgerond. Het resultaat wordt plenair teruggekoppeld aan alle betrokkenen.

‘De atlas “verstild getij” biedt interessante invalshoeken.’

..... In het eerste kwartaal van 2012 vinden keukentafelgesprekken plaats met de acht betrokken boeren. Vanuit de invalshoeken ‘voer, water, natuur, landschap, financiën, verduurzaming en milieu’ is gekeken naar mogelijke vormen van samenwerking onderling en naar vormen van collectiviteit in samenwerking

met andere partijen. Het gaat om een afgebakende gebied rondom Oldeberkoop. Aan de hand van overkoepelende thema's wordt met experts gesproken en geschetst op een gebiedsplan dat de vorm kan aannemen van een kleinschalige ruilverkaveling.

Atelier Fryslân is op verzoek van Provinciale Staten, in de vorm van een motie, gevraagd om mee te kijken naar de tussentijdse evaluatie voor herziening van het Streekplan Fryslân.

De vragen die bij de evaluatie belangrijk zijn:

1. Vinden jullie dat bereikt is, wat het streekplan wilde bereiken?
2. Welke accenten zou een nieuw Provinciaal Omgevingsplan (POP) moeten hebben?

Atelier Fryslân wil ruimtelijke kwaliteit toegankelijk maken. Hiervoor probeert het Atelier gemeenten, maatschappelijke organisaties en andere betrokkenen op een zo breed mogelijke manier te bereiken. De adviezen krijgen een duidelijke plaats op de website en met regelmaat verschijnt een digitale nieuwsbrief met de belangrijkste nieuwsitems. Vooral de regionale media hebben volop aandacht voor de adviezen en activiteiten die het Atelier realiseert. Een aantal adviezen heeft ook landelijk aandacht gekregen.

‘De aanjaagfunctie van het Atelier kan nog niet gemist worden.’

Sinds begin 2011 twittert het Atelier ook, over vakgerelateerd nieuws, over interessante publicaties en over de eigen adviezen en activiteiten. Volg ons via [@atelierfryslan](#).

Atelier Fryslân is een onafhankelijke werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit en is op 1 oktober 2008 op initiatief van de provincie Fryslân van start gegaan. Atelier Fryslân geeft gevraagd en ongevraagd advies over ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie en organiseert activiteiten waarin het Friese landschap centraal staat. Het Atelier heeft als doel bij te dragen aan verhoging van de (bewustwording over) ruimtelijke kwaliteit door te inspireren en stimuleren. Het Atelier heeft geen controlerende of toetsende taak, maar ontwikkelt ideeën en adviseert in de beginfase van ruimtelijke planvorming. Het Atelier bestaat uit een kernteam van 6 personen en is gehuisvest aan de Eewal 66 in Leeuwarden.

Atelier Fryslân

werkplaats voor ruimtelijke kwaliteit

Eewal 66
8911 GT Leeuwarden

t 058 - 2333980
e info@atelierfryslan.nl
w www.atelierfryslan.nl

Mark Berger
Ingrid Elgersma
Rianca Huisman
Ilse Luijken
Peter de Ruyter
Abe Veenstra

